

نقش فرهنگی تجمع اربعین حسینی

هادی فتح‌الله نژاد زندگی آبادی*

چکیده

اندیشمندان جهان درباره حضور دیرپای مناسک و آئین‌های مذهبی در زندگی بشر بررسی‌های فراوانی انجام داده‌اند. ما نیز در این پژوهش به بررسی بزرگ‌ترین تجمع انسانی در جهان، یعنی اربعین پرداخته‌ایم.

آئین اجتماعی اربعین، تبلوری از آداب، فرهنگ و تاریخ تشیع به شمار می‌رود. این آیین شیعی، برآمده از محبتی مشترک به سیدالشهدا (علیه السلام) است که همبستگی اجتماعی بینا دینی را شکل می‌دهد.

تجمع خودجوش و مردمی اربعین آثار فرهنگی بی‌نظیری دارد که از آن جمله می‌توان به انسجام‌بخشی درون دینی و برون دینی، انتقال مؤلفه‌های ارزشی قیام حسینی به دیگر ادیان، تغییر در سبک زندگی کنشگران، تقویت باور و یاد خداوند، ارائه نمونه‌ای عینی از سبک زندگی مهدوی، میل به ایثار و فداکاری و ارائه چهره‌ای واقعی از شیعه به دنیا اشاره کرد که در آن پیروان تمام ادیان الهی از سراسر دنیا در کنار هم بی‌هیچ اختلافی گرد هم می‌آیند.

واژگان کلیدی: اربعین حسینی، انتقال فرهنگ حسینی، انسجام‌بخشی، پیاده روی و تجمع اربعین

*. کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی.

انسان می‌تواند همه صفات و کمالات الهی را به دست آورد تا به مقام قرب الهی و جانشینی خدا در زمین برسد. پیام‌آوران الهی آمده‌اند تا زمینه‌های این جانشینی را در وجود انسان فراهم آورند. بی‌تردید اگر انسان بر اساس فرهنگ الهی تربیت نشود، در همان مرتبه حیوانی باقی خواهد ماند.

باید گفت بشر برای تکامل باید با تمام فرهنگ‌ها در تعامل باشد.

دین اسلام بر اساس نخستین آیات نازل شده بر دو عنصر بنیادین تعلیم و تربیت، یعنی کسب علم و دانش از یک سو و تعالی روح و کمال انسانی ﴿عَلَّمَ الْأِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم﴾ (علق: ۵) از سوی دیگر تأکید می‌کند که هر دو از عناصر اصلی فرهنگ‌سازی هستند.

یکی از اهداف مهم دین و بعثت انبیاء علیهم‌السلام فرهنگ‌سازی و احیای ارزش‌های انسانی است. دین اسلام نیز در احکام عبادی، اجتماعی و سیاسی خود، در پی احیای فرهنگ انسان‌ها با کمک آئین‌هاست.

آئین‌ها و برنامه‌های دینی از ابتدای خلقت بشر، در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها مؤثر بوده‌اند. تا آنجا که فیلسوفان دین، متکلمان، روانشناسان، جامعه‌شناسان دین، مردم‌شناسان، تاریخ‌پژوهان و نظریه‌پردازان علوم ارتباطات می‌کوشند تا از نگاه خود خواستگاه این آئین‌ها، مفاهیم نهفته در آن گفتارها و طرز برگزاری آنها را با دقت بررسی کنند (اریک دلبلیو رودنبولر، ۱۳۸۷، ص ۳۵).

در این میان برخی مراسم دینی مانند اربعین جنبه آئینی دارند و هویت و فرهنگ جامعه را در طول زمان حفظ می‌کنند و می‌توانند فرهنگ نسل‌های آینده را کنترل کنند.

امروزه بالاترین هدف هر کشوری توسعه فرهنگ است و برای پیشرفت باید هدفی متعالی داشت. بنابراین دغدغه متفکران یک جامعه بالا بردن فرهنگ جامعه و در نتیجه میزان باور مردم به ارزش‌هاست.

تجمع اربعین می‌تواند مباحث اخلاقی شیعه را به دنیا صادر کند. این سرمایه بزرگ مکتب

شیعی در ارتقاء فرهنگ جهانی بسیار مؤثر است. همان‌گونه که مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید:

چرا ما باید از صادر کردن توحید و اخلاق انبیا و روح فداکاری و اخلاص و تزکیه اخلاقی به کشورهای دیگر خجالت بکشیم؟ چرا باید شرم کنیم از اینکه غیرت و حمیت صحیح و ایستادگی در مقابل قدرت‌های باطل را به صورت درس عملی به ملت‌های دیگر ارائه و تعلیم بدهیم؟ (دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۲۴۷).
در این نوشتار برآنیم تا آثار این مراسم، در فرهنگ افراد و انتقال پیام‌های فرهنگی را بررسی کنیم.

در زیارت اربعین، هدف قیام امام حسین علیه السلام همان هدف رسالت نبی اکرم صلی الله علیه و آله دانسته شده است؛ که آثار فرهنگی قیام امام حسین علیه السلام در آن بسیار پررنگ است.

تجمع بیدارگرانه و استکبارستیز اربعین، روایتی مستند و بشردوستانه را از تشیع به جهان مخابره می‌کند و فرصتی برای نمایش اوج انسجام اجتماعی است. شاید کمتر واقعه‌ای را بین تمام ادیان می‌توان یافت که با وجود تنوع شرکت‌کنندگان چنین وحدت‌بخش باشد.

تنوری پردازان و اندیشمندان غربی، به‌ویژه صاحب‌نظران علوم اجتماعی با طرد دین‌باوری و آئین‌های آسمانی می‌کوشند تا انسان را جایگزین خداوند، و علم را جایگزین دین کنند و مذهب را معلول ترس و جهل بشری بدانند و آن را افیون ملت‌ها معرفی، و دوران مکاتب آسمانی را پایان‌یافته تلقی نمایند (نویس، ۱۳۷۵، ص ۵). درحالی‌که ارتباط بین فرهنگ‌ها و تعامل میان آنها با نوعی ارتباط آئینی شکل می‌گیرد. در واقع هدف ارتباط آئینی، تعامل با دیگران به سبب غنای فرهنگی است.

یکی از چالش‌های فرهنگ‌های سنتی در عصر مدرنیته، پیشرفت فناوری و توسعه وسایل ارتباطی فرهنگ‌های پوچ مدرن است که نقش زیادی بر افکار عمومی دارد. این امر سبب شده که کشورها برای دستیابی به اهداف و منافع خود در دیگر نقاط جهان از این فناوری‌ها بهره‌های فراوان ببرند (شاه‌محمدی، ۱۳۸۵، ص ۳۴)، ولی برخی کشورها با استفاده از قدرت

رسانه، به فرهنگ و باورهای شیعیان حمله کرده‌اند تا پیام‌های فرهنگی تجمع آئینی اربعین به شکل مطلوب به مردم دنیا معرفی نشود. این در حالی است که اکنون آئین ارتباطی اربعین، شناسنامه شیعه در تمام دنیاست و می‌تواند با تمام هجمه‌های فرهنگی مقابله کند. اکنون که با هجمه فرهنگی دشمن علیه شیعه و ارزش‌های اخلاقی آن روبه‌رو هستیم، لزوم انجام پژوهش در زمینه اربعین که یک رسانه گویا در ترویج تشیع است، بیشتر احساس می‌شود.

این تحقیق با استفاده از روش کیفی و مشاهده مستقیم صورت گرفته است.

تعریف مفاهیم

۱. فرهنگ

فرهنگ فارسی معین واژه «فرهنگ» را مرکب از دو واژه «فر» و «هنگ» به معنای ادب، تربیت، دانش، علم، معرفت و آداب و رسوم تعریف کرده است. واژه فرهنگ در پهلوی ساسانی، به صورت «فره هنگ» آمده است که از دو جزء «فره» به معنای پیش و فرا و هنگ به معنای کشیدن و راندن، ساخته شده است. در نتیجه «فرهنگ» را پیش کشیدن و فرا کشیدن معنا می‌کنند. به همین سبب، فارسی‌زبانان فرهنگ را سبب پیشرفت می‌دانند. اصطلاح فرهنگ معانی و مفاهیم گوناگونی دارد. در سیر تاریخی آن به معنایی چون: ادب، تربیت، دانش، معرفت، مجموعه آداب و رسوم و آثار علمی و ادبی یک ملت، کتاب لغت، نیکویی، پرورش بزرگی، فضیلت، شکوهمندی، هنر، حکمت، شاخه درختی که زیر زمین خوابانند و بر آن خاک ریزند و نیز تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، مکتب و ایدئولوژی برمی‌خوریم. پارسونز در کتاب مقاله‌ای درباره نظریه جامعه‌شناختی، فرهنگ را این چنین تعریف کرده است: «فرهنگ عبارت است از آن الگوهای مربوط به رفتار و نتایج کنش انسان که ممکن است به ارث رسیده باشد. به عبارت دقیق‌تر، مستقل از ژن‌های زیستی، از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود» (Parsons, 1949, p. 8). فرهنگ نه از راه وراثت که با آموزش، به نسل بعدی

منتقل می‌شود. گروهی از جامعه‌شناسان بر این باورند که فرهنگ، تفکر جمعی جامعه است که در پدیده‌ها و رفتارهای اجتماعی تجلی می‌یابد و بر تمامی امور اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، نظامی، مادی و معنوی اثر می‌گذارد.

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید: «بنده بارها مکرر تأکید کرده‌ام که باید شکل نظام و روح و محتوای نظام را از اسلام بگیریم، نه از مکاتب بیگانه؛ فرهنگ‌هایی که خواسته‌اند حرف و فکر و راه آنها رایج شود» (دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۱۲۷). بنابراین، برخورد منفعلانه با مسائل فرهنگی کشور، سبب تضعیف و حذف آنها خواهد شد؛ عقب‌نشینی از آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی و ایجاد بستری مناسب برای حملات ضد فرهنگی دشمن از پی آمدهای این برخورد منفعلانه است.

در این تحقیق، مفهوم فرهنگ عبارت است از: مجموعه منسجمی از عناصری نظیر باورها، ارزش‌ها و هنجارها که توسط غالب افراد جامعه پذیرفته شده و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد.

۲. فرهنگ پذیری

دوران کودکی انسان، از دیگر موجودات طولانی‌تر است. خانواده و اعضای آن، گروه مرجع فرزندان در کسب ارزش‌ها، آداب و الگوهای زندگی به شمار می‌روند. فرزند در خانواده با هنجارها و شیوه‌های زندگی آشنا می‌شود و خود را برای زندگی در محیط‌های اجتماعی بزرگ‌تر آماده می‌سازد. آداب و فرهنگ گذشتگان، با رفتارهای اعضای خانواده به فرزند منتقل می‌شود.

فرهنگ‌پذیری، یعنی انتقال رفتارها، ارزش‌ها، آداب و رسوم و زبان، از جامعه خودی و نسل حاضر که از طریق آموزش و نهادهای آموزشی رسمی و به‌طور آگاهانه (از طریق تربیت والدین و خانواده) یا ناآگاهانه (از راه دیدن و شنیدن و برخورد با آموزه‌های فرهنگی) صورت می‌گیرد.

واژه یکپارچگی هم اغلب در تئوری فرهنگ‌پذیری استفاده می‌شود و شامل حضور

اجتماعی فرد در یک محیط است. بر این اساس لازم نیست کاملاً همسان شویم تا به فرهنگی نو و یکپارچه برسیم. برای یکپارچگی در درون جامعه، شاید حضور در رویدادهای اجتماعی، نیاز به وقت مؤثر باشد. فرآیندهای یکپارچگی طولانی است که با هم‌نوایی عمیق فرد با هنجارها و موازین فرهنگی یک جامعه شکل می‌گیرد.

۳. تَجْمَع

به معنای به هم پیوستن، گردآمدن، جمع شدن، ازدحام کردن، گروه، جماعت، دسته، تجمع، تشکل، ائتلاف، جمعیت، انجمن است (دهخدا، ۱۳۳۶، ج ۳۹، ص ۱۳۵). تجمع، شامل مجموعه‌ای منسجم از افراد بهره‌مند از روابط نزدیک و مناسبات اجتماعی بر پایه شماری از مشترکات، به‌ویژه حس تعلق به هویتی مشترک است.

۴. آیین

آیین در لغت به معنای رسم، عادت، متداول، مرسوم، شیوه، کردار، قاعده، قانون، زینت، تشریفات، نهاد، فطرت و جشن آمده است (همان، ماده آیین). آیین‌ها، از جمله عناصر محسوس فرهنگ به شمار می‌روند که فرصتی مناسب برای تجلی دیگر عناصر فرهنگی و تکریم مقدسات هستند.

واژه آیین در ابتدا به معنای آداب و رسوم بود و سپس به معنای رسوم دینی به کار گرفته شد. از این رو، می‌توان گفت برگزاری مراسم آیینی، نوع خاصی از رفتارند که از سوی جامعه پذیرفته شده‌اند و به‌گونه‌ای ارتباط افراد آن جامعه را با امور قدسی و معنوی برقرار می‌کنند (محمدی، ۱۳۷۹، ص ۳۵).

مفهوم آیین شیوه رسمی از کنش است که به‌جای تأکید بر کنش ابزارگرایانه فنی، بر کنش نمادین تأکید می‌کند و نسبتی مهم در نظم اجتماعی دارد (رودنبولر، ۱۳۸۷، ص ۱۹). آیین، نظام ارتباطی پر قدرت است و تنها یک اندیشه صرف نیست، بلکه یک کنش است. آیین می‌تواند شیوه انجام کنش اجتماعی در انجام امور یا یک ویژگی مربوط به سبک کنش اجتماعی باشد (همان، ص ۳۲).

آیین در تعریف دورکیم، عملی مرتبط با امر قدسی است که افراد جامعه آن را ارزشی و بسیار جدی می‌دانند (دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۷-۱۵). با تحقیق در ادیان گوناگون می‌توان دریافت که آیین، امری قدسی و فراطبیعی، و اصول مشترک تمامی آنهاست؛ به گونه‌ای که پیامبر هر دین، خود را فرستاده آن موجود مقدس می‌داند و اندیشه‌های آن دین را در قالب پیام‌هایی از جانب او به مردم ابلاغ می‌کند.

۵. منسک

منسک بر وزن مفعل مصدر میمی از ماده نسک به معنای عبادت و مناسک جمع منسک به معنی فرائض و عبادات است. چنانچه آیه شریفه ﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعَنَّكَ فِي الْأُمْرِ﴾ (حج: ۹۷) اشاره دارد که تمامی امت‌های گذشته به شیوه خود عبادت می‌کردند. در فرهنگ دینی، برخی مناسک افزون بر جنبه تقرب الی الله، آثار و پیامدهای سیاسی-اجتماعی نیز دارد. این مناسک که بزرگداشت آنها در حکم زنده نگاه داشتن دین است را شعائر الهی می‌نامند که اربعین حسینی از جمله آنهاست. ﴿وَمَنْ يَعِظْ شُعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ (حج: ۳۲). این بزرگداشت‌ها، مراسم ویژه‌ای دارد که آن را مناسک آیینی می‌دانند. بنابراین، مناسک آیینی، وسیله اجرایی کردن آموزه‌ها و دستورات دینی و مذهبی در هر جامعه‌ای است. از آنجا که این دستورات، اغلب شامل تعالیم اخلاقی و تعدیل‌کننده رفتار اعضای یک جامعه است، به روشنی می‌توان جایگاه و نوع رابطه آیین را با دیگر عناصر جامعه شناختی تبیین کرد.

۶. اربعین

اربعین به معنای چهل و چله است. شیعیان چهل روز پس از عاشورا (بیستم صفر) را اربعین گویند (دهخدا، ۱۳۳۶، ص ۱۶۳۶). واژه اربعین از اصطلاحاتی است که در متون دینی، حدیثی و تاریخی کاربرد زیادی دارد و بسیاری از امور، با این عدد و واژه، تعریف شده‌اند (آیتی، ۱۳۸۹، ص ۵۶). مثلاً در قرآن درباره جایگاه عدد چهل آمده است «مِيقَات» موسی با پروردگارش، طی چهل روز حاصل شده است. در نقل است که، حضرت آدم، چهل شبانه‌روز

بر روی کوه صفا در حال سجده بود. درباره بنی اسرائیل هم چنین آمده که برای استجاب دعاى خود، چهل شبانه روز ناله می کردند (محدث نوری، ۱۳۷۵، ج ۵، ص ۲۳۹).

یکی از مهم ترین دلایل بزرگداشت اربعین سیدالشهدا، روایت مرسله‌ای از امام حسن عسکری علیه السلام است که نشانه‌های مؤمن را پنج چیز دانسته که یکی از آنها زیارت اربعین است. امام صادق علیه السلام، محبوب ترین وسیله تقرب بنده به خداوند را زیارت خانه او با پای پیاده و آن را برابر با هفتاد حج می داند (شیخ صدوق، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۵۳).

این مراسم حتی در ایران هم با نام جاماندگان از اربعین در امامزادگان برگزار می شود. در شهر مقدس قم هم در ایام فاطمیه مراجع این مراسم را اجرا می کنند.

۷. پیاده روی

پیاده روی رسم و فرهنگ جدیدی نیست. در روایات می خوانیم که حضرت آدم بارها پیاده به زیارت خانه خدا رفته است (حر عاملی، ۱۳۹۱، ج ۱۱، ص ۱۳۲). همچنین به دین و فرهنگ خاصی هم اختصاص ندارد (موسوی بجنوردی، ۱۳۵۴، ج ۲، ص ۳۹). همان گونه که قیصر، پادشاه روم با خدا پیمان بسته بود به شکرانه پیروزی در نبرد با امپراتوری ایران، از مقر حکومت خود (قسطنطنیه)، پیاده به زیارت بیت المقدس برود (سبحانی، ۱۳۴۹، ص ۶۹۶).

اهل بیت نیز کوشیده اند این سنت نیکو را به فرهنگ عمومی تبدیل کنند. چنین نقل شده است که امام حسن علیه السلام بیست و پنج مرتبه از مدینه با پای پیاده به زیارت خانه خدا رفتند و حتی تمام کاروان نیز به تاسی از ایشان از مرکب پیاده شدند؛ به گونه ای که دیگر سواره ای در کاروان وجود نداشت (حسینی فیروزآبادی، ج ۳، ص ۳۵۱).

امام صادق علیه السلام درباره زیارت امام حسین علیه السلام با پای پیاده می فرمایند: هر که پیاده به زیارت او رود، هر گامی که بردارد و بگذارد، ثواب آزاد کردن بنده ای از اولاد اسماعیل را دارد (ابن قولویه، ۱۳۹۰، ص ۱۸۳) و در روایت دیگری نیز می فرمایند: هر که پیاده به زیارت قبر امام حسین علیه السلام رود، خداوند متعال به عدد هر گام برای او هزار حسنه نوشته و هزار گناه را از او محو می کند (همانجا).

حاکمان حکومت‌های شیعی مانند حکومت آل بویه و صفویه، این سنت حسنه را بین شیعیان تبلیغ کرده‌اند. جلال‌الدوله، یکی از نوادگان عضدالدوله، در سال ۴۳۱ق، با فرزندان و جمعی از یاران خود برای زیارت، رهسپار نجف شده و از خندق شهر کوفه تا مشهد امیرالمؤمنین علیه السلام را با پای برهنه پیمود (ابن الجوزی، ج ۸، ص ۱۰۵).

شاه عباس صفوی و علمای بزرگ عصر ایشان همچون مرحوم شیخ بهایی، برای رواج فرهنگ زیارت، در سال ۱۰۰۹ق، از اصفهان با پای پیاده به زیارت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام رفتند (راجر سیوری، ص ۹۷).

پیاده‌روی به قصد زیارت کربلا، از زمان مرحوم شیخ انصاری مرسوم بود. سنت پیاده‌روی از نجف برای زیارت امام حسین علیه السلام از نوآوری‌های ایشان است (نوری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۵). مرحوم آخوند خراسانی نیز به همراه اصحابشان با پای پیاده به زیارت کربلا مشرف می‌شدند (طهرانی، ۱۳۸۹، ص ۵۵۳). پس از دوره شیخ انصاری، این سنت فراموش شده بود تا اینکه محدث نوری، آن را احیا کرد (مظاهری، ۱۳۹۵، ص ۱۰۰).

میرزا حسین نوری هر سال در روز عید قربان به همراه جمعی از زائران امام حسین علیه السلام، از نجف تا کربلا را سه روز می‌پیمودند (نوری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۲۶). سید محمدعلی قاضی طباطبایی در کتاب تحقیق درباره اولین اربعین حسینی، راهپیمایی اربعین را سنت و رفتار مداوم شیعیان از زمان ائمه دانسته که در زمان بنی‌امیه و بنی‌عباس نیز به این حرکت پایبند بوده‌اند (فرهنگ زیارت، ش ۲۰، ص ۱۶۳).

این مراسم حتی در ایران هم از سوی مراجع تقلید عظام نهادینه شده است. برای نمونه ایام فاطمیه، بیوت مراجع قم چنین مراسمی را برپا می‌کنند و جاماندگان از اربعین نیز برنامه‌ای است که با پیاده‌روی به سمت امامزادگان اجرا می‌شود.

آثار تجمع اربعین حسینی در انتقال فرهنگ

فرهنگ اسلامی، تبلور کامل سعادت بشری و هدفش دستیابی به کمالی است که در پرتو

آفتاب وحی حاصل می‌شود و معیار برتری افراد را نیز پرهیزگاری و پایبندی به اصول ثابت اخلاقی می‌داند.

فرهنگ اسلامی فرهنگی قدرتمند با پایه‌هایی استوار و در نتیجه ماندگار است. دلیل نابودی برخی فرهنگ‌ها را باید در توجیه نشدن عقلانی و کاربردی آن فرهنگ‌ها دانست. مرتضی مطهری در این باره می‌گوید:

فرهنگ اسلامی مانند یک سلول زنده رشد کرد و فرهنگ‌هایی را از یونانی و هندی و ایرانی و غیره در خود جذب کرد و به صورت موجود جدید با چهره و سیمای مخصوص به خود ظهور کرد و به اعتراف محققان تاریخ فرهنگ و تمدن، تمدن اسلامی در ردیف بزرگ‌ترین فرهنگ‌ها و تمدن‌های بشری است. (مطهری، ۱۳۸۱، ص ۱۸)

فطرت با اثرگذاری بر بینش، گرایش، منش و کنش انسان، فرهنگ را پدید می‌آورد. آموزه‌های وحیانی و حکومت‌ها نیز تأثیری همچون فطرت دارند. بر این اساس، فرهنگ که در بیرون وجود خارجی پیدا می‌کند فرایند نیست، بلکه برآیندی از سلسله فرایندهایی است که بر اثر کارکرد منابعی همچون فطرت، آموزه‌های وحیانی و حکومت پدید می‌آید.

یادگیری از آغاز تولد تا واپسین دم حیات، همراه انسان است. از این رو، فرایندی فراگیر است که در تمام عرصه‌های زندگی بشر وجود دارد. انسان با الگوبرداری رشد می‌کند، فرهنگ پیشینیان خود را می‌آموزد و به نسل‌های بعدی منتقل می‌کند. بر این اساس دین اسلام، انسان را از مرتبه طبیعت تا مرتبه فوق روحانیت تربیت می‌کند.

در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله یادگیری دین تنها در دانستن آیات قرآن، تفسیری اندک از آیات و نقل احادیث رسول خدا صلی الله علیه و آله خلاصه می‌شد؛ زیرا فرهنگ مردم بیش از این را بر نمی‌تابید. از یک مکتب نوپا با مشکلات بزرگ پیش رو، انتظاری فراتر از این نمی‌رفت.

باید گفت تعلیم و انتقال فرهنگ با احادیث امام باقر و امام صادق علیهما السلام پی‌ریزی شد. روحانیت نیز در زمان ائمه اطهار به وجود آمد. آنان در نقش نمایندگان امامان به سرزمین‌های

دور و نزدیک ممالک اسلامی سفر می‌کردند و به تعلیم و انتقال فرهنگ به مردم می‌پرداختند (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۵۳۰ و ۵۴۶).

نقش روحانیت در انتقال فرهنگ مانند نقش معلم است. حضرت امام بارها با تأکید بر این موضوع جایگاه معلم را همان جایگاه انبیا می‌دانند: «نقش معلم در جامعه نقش انبیاست. انبیا هم معلم بشر هستند. نقش بسیار حساس و مهمی است و مسئولیت بسیار زیادی دارد. نقش مهمی که همان نقش تربیت است که اخراج از ظلمات به سوی نور است» (سخنرانی در جمع رؤسای آموزش و پرورش سراسر کشور ۱۳۵۹/۴/۱۰).

اربعین مؤثرترین عامل مبادله فکری و فرهنگی برای هم‌افزایی عناصر سازنده سبک زندگی و فرهنگ اصیل اسلامی است. در این میان روحانیت می‌تواند با استفاده از این فرصت به بازگویی سیره پیامبر و اهل بیت ایشان بپردازد و الگوهای دینی مناسبی را ترویج دهند. حوزه و روحانیت باید در انتقال فرهنگ و زنده نگه داشتن ارزش‌های قیام امام حسین علیه السلام تلاش کنند. امام راحل علیه السلام در این باره فرمودند: «این حوزه علمیه است که اسلام را تا حالا زنده نگه داشته است. اگر روحانیون نبودند، از اسلام خبری نبود؛» (تبیان، بند ۷۲، ۹۲). روحانیت لازم است با پژوهش در عرصه اربعین، چالش‌های این تجمع را بشناسند و راهکارهای عملی برای آن عرضه کنند.

مقام معظم رهبری نیز در زمینه حضور روحانیت در عرصه‌های مختلف و صیانت از ارزش‌های دینی فرمودند:

روحانیان و علمای دین در طول قرن‌ها، تحریف را از ساحت احکام الهی دور کردند و شعله ایمان را در دل مردم برافروختند و آنان را با قرآن کریم و تعالیم اهل بیت عصمت و طهارت آشنا ساختند (دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷، ص ۴۰ و ۴۴).

در نتیجه باید گفت اربعین سرمایه‌ای اجتماعی است: در این فضا آموزش و انتقال فرهنگ شیعی، چهره به چهره، صورت می‌پذیرد. این راهپیمایی و مراسم نه یک راهپیمایی عادی، بلکه گردهمایی آموزشی بزرگ با رویکرد اخلاقی، تربیتی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است که

روحانیت در آن پایگاه اجتماعی ویژه‌ای دارند.

آنان مبلغان دین هستند و باید با رفتاری پدرانۀ انتقال‌دهنده فرهنگ رفتاری سیدالشهداء علیهم‌السلام به جوانان شرکت‌کننده باشند.

آثار فرامذهبی بودن تجمع اربعین حسینی

مذهب در لغت معانی گوناگونی دارد: طریقه و روش، رأی و اعتقادی که بر اساس آن فعلی را انجام می‌دهند (شرتونی، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص ۳۷۵).

در اصطلاح ادیان، اعتقادی که بر اساس آن فعلی انجام می‌گیرد را مذهب می‌گویند. مذهب معمولاً کاربردش اخص از دین است؛ یعنی دین عام است و مذهب خاص. دین مبین اسلام عام است و شامل همه فرقه‌های اسلامی می‌شود (ربانی گلپایگانی، ۱۳۷۷، ص ۲۰).
آموزه‌های پیامبران و انبیای الهی، از آدم تا خاتم، همه در یک مسیر، با یک هدف و از یک ریشه بوده‌اند. توحید، تمام یکتاپرستان را متحد می‌کند؛ به گونه‌ای که تمام افراد با پذیرش بندگی خدا، در حقوق و تعهدات برابر می‌شوند. بندگی حقیقتی است که همه را به هم پیوند می‌دهد.

خداوند به پیامبرش صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «نفرستادیم تو را مگر برای رحمت جهانیان» (انبیاء: ۱۰۷) رحمت نبوت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم عمومی است. تمام انسان‌ها را در بر می‌گیرد و همه را تحت لوای توحید درمی‌آورد و تمام امتیازات را از بین می‌برد (همان، ص ۶۹).

به رسمیت شناختن افکار گوناگون و سلیقه‌های بشری را باید نخستین و چه بسا مهم‌ترین گام و مبنای وحدت‌طلبی به شمار آورد. این اصل فراگیر اگر به گونه‌ای صحیح در چارچوب مشترکات مذهبی و اصول اخلاقی قرار گیرد، نه تنها از درگیری‌های اجتماعی جلوگیری می‌کند، بلکه زمینه وحدتی پویا را به همراه رشد فکری جامعه فراهم خواهد ساخت.

اربعین یک فراجمعه است و می‌توان در آن، به یک فهم مشترک از توحید و معاد باوری رسید. تبیین منطقی اربعین سبب همدلی و جلب محبت با دیگر ادیان خواهد شد.

به نظر حکیم طوسی، طالب محبت به دنبال انس و اتحاد با چیزی است که از دیدگاه او

کمال است؛ زیرا شرافت و ارزش هر چیز به اندازه وحدتی است که نصیب او می‌شود. پس محبت به معنای طلب شرافت و فضیلت و کمال است (طوسی، ۱۳۷۰، ص ۲۵۸).

امام حسین علیه السلام امام قلوب است و این محبت در عمق دل‌های هر مؤمنی قرار دارد. شهادت امام نیز چنان حرارت و گرمایی در قلب‌های محبان ایشان ایجاد کرده است که هرگز خاموش نخواهد شد؛ چنانکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِنَّ لِقَتْلِ الْحُسَيْنِ حَرَارَةً فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لَا تَبْرُدُ أَبَدًا؛ برای شهادت امام حسین علیه السلام در قلوب مؤمنان حرارتی ایجاد شده که هرگز سرد نخواهد شد» (نوری، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۳۱۸).

بی‌تردید، این حرارت و محبت، برآمده از جنبه فطری و توحیدی قیام عاشورا و جایگاه خاص امام حسین علیه السلام در اصلاح مسیر جامعه انسانی است. امام حسین علیه السلام را باید نماد عزت و آزادی و محور حق‌طلبان جهان دانست. به همین دلیل، آن حضرت، شخصیتی جهانی است و می‌تواند الگوی همه حق‌طلبانی باشد که در برابر ظلم و ستم می‌ایستند و به احیای عزت انسان و عزتمندی دین می‌اندیشند.

شرایع نیز مردم را در اجتماعات به آن ترغیب کرده‌اند؛ زیرا در اجتماع است که انس و محبت از قوه به فعلیت می‌رسد و انسان‌ها می‌توانند با یکدیگر انس بگیرند تا اینکه کم‌کم از درجه انس به درجه محبت برسند (همان، ص ۲۶۴-۲۶۵). نمونه برجسته آن نیز در تجمع اربعین به کمال می‌رسد که نه تنها سبب یکدلی مؤمنین، بلکه باعث همدلی تمام مسلمین شده است.

مهم‌ترین عامل در انسجام‌بخشی را می‌توان در محبت به امام حسین علیه السلام دانست. برخی اندیشمندان با الهام از تفکر اسلامی، می‌گویند که می‌توان با تاکید بر یک محبوب واحد سبب ایجاد احساس محبتی واحد در افراد شد و نظام ارتباطی جدیدی بر پایه محبت ایجاد کرد. شاید اساس تمام ارتباطات اربعین این‌گونه است؛ یعنی ارتباطات چهره به چهره است که بر پایه باورها و محبت به سیدالشهدا شکل می‌گیرد و در عین حال، هر سال در حال تقویت است. در ارتباطات اربعین، دریافت بازخورد کنشگران، سریع و آنی است و بر اساس زبان بدن شکل

می‌گیرد که ارتباطی دوسویه است. لازم است با انجام پژوهش‌هایی عمیق، این ارتباطات بر محور سیدالشهدا علیه السلام مدیریت شود.

توجه به افراد ناتوان نیز یکی از مواردی است که نمونه‌هایی از آن را در مراسم اربعین می‌توان دید. زائران در این ایام به افراد ناتوان، در راه مانده، سالمندان و کودکان کمک می‌کنند تا از این پیاده‌روی خاطره‌های خوش در ذهن داشته باشند.

آثار فرهنگی اربعین حسینی در تقویت باورهای شیعی

دین‌گرایی و نقش و تأثیر بی‌بدیل دین در طول تاریخ حیات فردی و اجتماعی بشر، بر کسی پوشیده نیست. عمده‌ترین رسالت پیامبران، امامان معصوم علیهم السلام و تلاش‌های دانشوران و مصلحان اجتماعی، همواره حول محور دین بوده است.

نیاز شدید جامعه جوان ما به توسعه فرهنگ دینی و نهادینه‌سازی فضایل و کرامات انسانی، تعیین و تبیین راه‌های تقویت باورهای دینی را بیش از پیش مورد توجه قرار داده است، به طوری که پویایی و کارآمدی نظام اسلامی به ویژه در عرصه فرهنگ، در گرو تقویت باورهای دینی و توسعه اخلاق و فضایل انسانی است که باید به آن توجه شود.

برای اعتماد به نفس، راه‌هایی وجود دارد که انسان با پیمودن آنها، در این مسیر به موفقیت دست خواهد یافت. مجالس مذهبی، روضه‌خوانی، عزاداری و مراسمی مانند اربعین حسینی و راهپیمایی مراجع تقلید قم در ایام فاطمیه، از دیگر امکانات دینی برای تقویت باورهای اعتقادی جامعه به شمار می‌رود.

خودباوری فرهنگی، نوعی نگرش فرد نسبت به فرهنگ جامعه خویش است. اگر این نگرش مثبت باشد، آن را خودباوری فرهنگی و اگر منفی باشد، خودباختگی فرهنگی گویند. خودباوری یا خودباختگی به وسیله جامعه، کارگزاران، ابزارها، رسانه‌های انتقال فرهنگ و فرایندهای جامعه‌پذیری به فرد آموخته می‌شود. پرسش این است که نگرش خودباوری چگونه به خودباختگی تبدیل می‌شود.

به ادعای رابرتسون اسمیت، آدمیان به مناسک بیشتر توجه دارند؛ زیرا مناسک دو ویژگی

مهم دارند: تنظیم‌کننده و برانگیزاننده؛ یعنی تنظیم‌کننده رفتار فردی و برانگیزاننده احساس اشتراک و وحدت اجتماعی هستند (اسمیت فلیف، ۱۳۸۸، ص ۹۶). دورکیم به جنبه‌ای دیگر از مناسک می‌پردازد. به استدلال وی، از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی قدرت اخلاقی جامعه آشکار و از همین راه، باورها تقویت و تجدید می‌شود. در دیدگاه دورکیم، مناسک به همان اندازه ضروری‌اند که خوراک برای نگه داشتن زندگی جسمانی لازم است. از نظر ایشان، انجام دادن دسته‌جمعی هر کاری، به منزله بیان احساسات مشترک در قالب یک کنش جمعی است که نوعی از نقش یکپارچه‌سازی مفاهیم مذهبی است، حتی اگر عمل‌کننده به آن خود واقف نباشد (همیلتون، ۱۳۷۷، ص ۱۷۰-۱۸۶؛ دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۵۶۸).

حتی مفاهیمی چون آرمان‌گرایی در جریان برگزاری مراسم دسته‌جمعی پدیدار می‌شود؛ یعنی در اثر برانگیختگی ایجاد شده در مراسم، مشارکت‌کنندگان چنین حالتی را به قدرت و کیفیت خارق‌العاده‌ای نسبت می‌دهند و از همین رهگذر مفهوم امر مقدس پدید می‌آید (دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۵۷۰).

هر نوع عمل انجام‌شده در مناسک مذهبی، برای هدفی غایی در نظر گرفته می‌شود. در آداب شیعیان امامیه، زیارت اربعین، توسل، شفاعت، تشفی، نماز جماعت، وقف، نذر، اعتکاف، قربانی کردن، صدقات، جشن‌ها و آیین‌های عزاداری و سوگواری نمونه‌هایی از این مناسک هستند که بیشتر گروهی است. مجموعه‌ای از کارهایی که جان مک کوری برای توصیف آنها از تعبیر «بزرگداشت شعور جمعی» استفاده می‌کند (واخ، ۱۳۸۰، ص ۲۸).

در واقع، کنش‌های دینی با ایجاد شرایط برابر و یکسان برای همه افراد مشارکت‌کننده، روح تعاون و مددکاری اجتماعی را در آنها تقویت می‌کنند و بزرگداشت شعور جمعی، توصیف مناسبی برای این حالت است. چنان‌که ترنر در کتاب روند مراسم مذهبی بر این عقیده است که شرکت در یک مراسم مذهبی، فرد را از موقعیت دنیوی مانند تفاوت‌های جنس، طبقه و نژاد جدا می‌کند و همسان‌گرایی و مساوات‌طلبی را بین آنان به وجود می‌آورد (مک لولین، ۱۳۸۳، ص ۳۹-۴۰).

این مفهوم مقدس، همان نقش غیبی داستان امام حسین علیه السلام در عالم است که با عبارت «ان فی قتل الحسین علیه السلام حراره فی قلوب المومنین لا تبردا ابداً» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۰، ص ۳۱۸) بر آن تاکید شده است. امام حسین علیه السلام با قیام عظیم خود نشان داد که تنها در کنار هم بودن دلیل کافی و کاملی برای انسجام اجتماعی در امت اسلامی نیست. بلکه قوام و هویت امت اسلامی و جامعه فاضله، به باورها و ارزش‌های توحیدی و فطری است (محمدی ری شهری، ۱۳۸۵، ص ۱۶۱).

بی شک، یکی از اهداف بسیار مهم در قیام امام حسین علیه السلام اقامه احکام شریعت و تقویت باورها و سنت‌های دینی بود؛ زیرا در بسیاری از زیارتنامه‌های آن حضرت می‌خوانیم: «أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ وَآمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ». بر این اساس، زمانی که شرکت‌کنندگان در تجمع اربعین می‌خواهند محبت خود را به امام حسین علیه السلام نشان دهند، می‌کوشند رفتارشان چنان باشد که محبوب می‌خواهد و اگر کسی به حقیقت نهضت امام حسین علیه السلام پی‌برد، درمی‌یابد که عمل به آموزه‌های دین و احکام شریعت از اهداف اصلی قیام بوده است. بنابراین، نتیجه حضور در مراسم‌های عزاداری امام حسین علیه السلام و راهپیمایی اربعین، تقویت دینداری و التزام بیشتر به رعایت احکام شریعت است که تقویت انسجام و وفاق عمومی را در پی خواهد داشت.

تجمع اربعین مانند پلی میان افراد جامعه و باورهای آنها عمل می‌کند و آنان را از تعلقشان به یک کل آگاه می‌سازد. این پیام‌های ارتباطی در اربعین، ضمن تقویت عقاید کنشگران شیعه کنشگران دیگر را با باورهای شیعیان آشنا می‌کند.

آثار اربعین حسینی در زمینه‌سازی جامعه مهدوی

مراسم پیاده‌روی اربعین که با حضور عاشقانه و خالصانه دوستان اهل بیت علیهم السلام، فارغ از هر ملیت و زبان انجام می‌گیرد، یکی از بهترین فرصت‌های آشنایی شیعیان جهان با بحث مهدویت است. این مراسم در قالبی ساده و عاری از هرگونه خشونت و تعرض به دیگر فرق اسلامی، اقتدار شیعیان را به نمایش می‌گذارد و نمونه عینی حکومت جهانی امام عصر [در زمانه ماست.

پیام اربعین حسینی، پیام پیروزی حق بر باطل و آغاز شکل جدیدی از نبرد فرهنگی با قدرت‌های استکباری است. اربعین، بزرگ‌ترین تجمع جهان در طول تاریخ بشریت است. برافراشتن پرچم سیدالشهدا (علیه السلام) در میان پیروان ادیان و مذاهب و همه قومیت‌ها، مقدمه بسیار مهمی برای ظهور آخرین ذخیره الهی، مهدی موعود و منجی مستضعفان جهان است. می‌دانیم که در روایات اهل تسنن و شیعه آمده است که امام زمان (علیه السلام) در آغازین لحظات ظهور، میان رکن و مقام می‌ایستد و پنج ندا می‌دهد و امام حسین (علیه السلام) را معرفی می‌کند. در روایات می‌خوانیم که همه انسان‌های زنده در آن روز، ندای حضرت را می‌شنوند و او را می‌شناسند. پس نتیجه می‌گیریم پیش از ظهور باید همه بشریت از شرق تا غرب عالم، امام حسین (علیه السلام) را بشناسند که این تجمع جهانی، زمینه مناسبی در راستای آن شناخت است. امروزه با نفوذ سبک زندگی غربی به کشورهای اسلامی، تحقق امت اسلامی بسیار دور از ذهن است. برای رفع این مشکل باید به ترویج سبک زندگی اسلامی روی آورد و در این میان تجمع اربعین ظرفیت آموزشی بالایی دارد.

در واقع سبک زندگی است که به فرد، خانواده یا جامعه، هویتی خاص می‌بخشد. از این نظر سبک زندگی، مجموعه‌ای کم و بیش جامع و منسجم از عملکردهای روزمره فرد و برآورنده حاجات و نیازهای مادی و معنوی اوست که مصرف، معاشرت، پوشش، بیان و سخن گفتن، تفریح، اوقات فراغت، خوراک، شهرسازی، آداب دینی و مناسک مذهبی - عبادی و... را شامل می‌شود و نشانه‌ای روشن از عقاید، باورها، ارزش‌ها و علایق ماست که ترکیب آنها، هویت شخصی و اجتماعی ما را می‌نمایاند (مجله اینترنتی سبک زندگی. ۲۰ مهر ۱۳۹۲). شاید بتوان با نظری دقیق، سه رکن اصلی یک تمدن را «نظام گرایش، نظام اندیشه و فرهنگ، سبک زندگی و نظام محصولات» دانست که با یکدیگر زمینه تمدن مهدوی را شکل می‌دهند. بسیاری از دیدگاه‌ها، فرهنگ را روح و پایه اصلی تمدن می‌دانند. در این باره باید گفت اگرچه فرهنگ پایه و اساس شکل‌گیری عینیت‌های تمدنی است و تمامی الگوها، مدل‌ها، ساختارها و دانش‌ها و علوم در بستر «سیاسی، فرهنگی و اقتصادی» شکل می‌گیرند،

اما فرهنگ خود در بستر نظام گرایش‌ها، تمایلات، عاطفه‌ها و اخلاق اجتماعی ظاهر می‌شود و در سبک زندگی و محصولات تمدنی بروز پیدا می‌کند.

در منطقه خلیج فارس، همبستگی اجتماعی و انسجام خاصی وجود دارد که دلیل آن تمرکز شیعیان در این منطقه است (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۹۸). تجمع اربعین در منطقه خلیج فارس، اهدافی مانند شکل‌گیری اجتماع یکپارچه مسلمین بر مبنای ارزش‌های اسلامی را تقویت می‌کند تا بتواند با عوامل نابودکننده جامعه اسلامی و دسیسه‌های دشمنان به مقابله برخیزد. اربعین جامعه‌ای قرآنی را نوید می‌دهد که همه در آن به ریسمان الهی چنگ می‌زنند تا متفرق نشوند.

نتیجه‌گیری

پیاده‌روی اربعین، عظمت مکتب اهل بیت علیهم‌السلام را نشان می‌دهد که خون تازه‌ای در قلوب مؤمنان به جریان انداخته که با تبلیغات رسانه‌های بیگانه مقابله می‌کند.

اربعین در بطن خود، ارزش‌ها و فرهنگ‌های والایی همچون شجاعت، مبارزه با فساد و ظلم‌ستیزی را به همراه دارد.

اربعین به صورت خودجوش به وجود آمده و این عشق و ارادت مردم به امام حسین علیه‌السلام این شور حسینی را پدید آورده است. بنابراین، این ظرفیت برای ترویج دین و افزایش فهم دینی و ارتقا فرهنگی مردم مفید است و همچنین در انتقال ارزش‌ها و ایجاد وحدت میان مسلمانان نقشی حداکثری دارد.

راهپیمایی باشکوه اربعین حسینی با ارائه الگویی جدید از همبستگی، هم‌زیستی و یکسان‌سازی فرهنگی با محوریت تعالیم شیعه در عصر جهانی شدن، توانسته با خلق هویتی جدید و قدرتمند، باعث سربلندی جهان اسلام در نظام بین‌الملل کنونی شود.

در اربعین اوج تبلور عقلانیت شکل گرفته که این خود از امتیازهای فرا دینی بودن آن است.

مراسم اربعین، شناسنامه شیعه در تمام دنیا است که می‌توان از ظرفیت آن برای شکوفا شدن بسیاری از ظرفیت‌های دیگر نهضت حسینی استفاده کرد.

در جامعه شکل گرفته بر پایه عشق واحد، وحدت اجتماعی با هدفی متعالی شکل می‌گیرد. این وحدت در اربعین سبب تجدید هویت، خودیابی و خودشکوفایی شیعیان شده و فاصله میان دو ملت اسلامی ایران و عراق را کم کرده است. همچنین همدلی مردم کشورهای دوست، عراق، ایران و سوریه و گروه‌های جهادی، همچون حزب‌الله لبنان و سنی‌های محب اهل بیت را در پی داشته است.

نخستین و مهم‌ترین عاملی که مردم را از نقاط گوناگون عالم به مراسم اربعین می‌کشاند، عنصر عشق و محبت به امام حسین (علیه السلام) است. همه امت اسلامی حاضر در مراسم اربعین، نظام ارتباطات خود را بر محور عشق و محبت به امام حسین (علیه السلام) تعریف و صورت‌بندی می‌کنند. در چنین جامعه‌ای که بر پایه معشوق و محبوب واحدی شکل می‌گیرد، همه منیت‌ها و تکثرها رنگ می‌بازد و در پرتو هدف متعالی و عشق برتر و وحدت اجتماعی حاکم می‌شود.

بنابراین، با توجه به وجود تکثرها و تفاوت‌ها، افراد به جای فردگرایی و نزاع، به انسجام و هم‌گرایی روی می‌آورند و برای رسیدن به معشوق واحد، به یکدیگر محبت می‌ورزند. همچنین در کنش‌ها و تعاملات اجتماعی، رقت نفسانی و لطافت روحی و مهربانی را حاکم می‌کنند تا در واقع خود را امت واحده و تحت یک فرهنگ ببینند.

بزرگ‌ترین تجمع انسانی (اربعین) در شکل‌دهی سبک زندگی مهدوی و نزدیک کردن فرهنگ‌های مختلف به فرهنگ اصیل اسلامی بسیار مؤثر بوده است. اربعین می‌تواند مؤثرترین عامل محاوره و مبادله فرهنگی و فکری و محلی برای طرح سبک زندگی مهدوی و فرهنگ اصیل اسلامی، در همه زمینه‌های زندگی باشد که ضمن به نمایش گذاردن مناسک شیعی، نمونه عینی حکومت جهانی امام عصر (علیه السلام) است که در زمان ما تبلور خارجی پیدا کرده است. زیارت اربعین اعلام پیام سیدالشهدا (علیه السلام) و تجدید عهد با او و ولایت اهل بیت (علیهم السلام) است. برافراشتن پرچم لبیک یا حسین (علیه السلام)؛ زنده شدن پیام صلح جهانی و نوع‌دوستی و انتقال فرهنگ عاشورایی را در پی خواهد داشت. این موج عظیم انسانی، سبب الهام‌بخشی به آزادی‌خواهان جهان و تقویت باور کنشگران و زمینه‌سازی نهضت جهانی امام زمان علیه ظلم و استبداد و بی‌عدالتی باشد.

مراسم اربعین نمونه‌هایی از تعلقات و تمرین مشق ایثار و گذشت و دیگر اصول اخلاقی در سبک زندگی مهدوی است. مراسم اربعین در درون خود، تکثر فرهنگی را به رسمیت می‌شناسد و افراد مختلف را با هر خرده‌فرهنگ و لهجه زیر یک پرچم، گرد هم می‌آورد. فرهنگ‌سازی سبب می‌شود تا مراسم پیاده‌روی اربعین حسینی به منزله یک حرکت عقلانی و خودجوش در کنار احیای ارزش‌های فطری، شناخت بهتری از نهضت امام حسین علیه السلام به جهان مخابره کند. همچنین به افشای سیاست‌های استکباری، ظالمانه و ضد انسانی امریکا و هم‌پیمانانش در منطقه غرب آسیا خواهد انجامید.

مهم‌ترین عامل در انسجام‌بخشی، عشق و محبت به امام حسین علیه السلام است که مردم را از نقاط گوناگون عالم به مراسم اربعین می‌کشاند. انعکاس این محبت در قالب هنر و رسانه بسیار ضروری است. از سویی لازم است با برنامه‌ریزی و شناخت چالش‌ها، از انعکاس نقاط ضعف جلوگیری کنیم. در این زمینه آموزش رعایت بهداشت به موکب‌داران و کنشگران بسیار ضروری است. در زمینه انتقال فرهنگ لازم است تا عوامل سیاست‌گزار و موکب‌داران در کنار پذیرایی به بحث انتقال فرهنگ هم توجه کنند؛ هرچند که نحوه برخورد موکب‌داران با کنشگران، خود می‌تواند نقش تربیتی و فرهنگی بسیاری داشته باشد.

در این تجمع، نقش ولی فقیه بسیار مهم است. وجود رهبر، کیفیت حضور مردم در این تجمع را بالا می‌برد و بحث‌های قومیتی و اختلافی رنگ می‌بازد. همچنین زمینه آشنایی سیاستمداران اسلامی با این تجمع فراهم می‌آید. از نقش مراجع هم در هویت‌بخشی و نظم‌دهی به این تجمع نمی‌توان چشم پوشید. که به صورت خاص می‌توان به نقش آیت‌الله العظمی سیستانی اشاره کرد.

از دیگر شاخصه‌ها در این تجمع می‌توان به بحث شکل‌گیری نمونه‌ای از جامعه مهدوی در این زمان اشاره کرد، این تجمع به دلیل دارا بودن اکثر فاکتورهای جامعه جهانی امام زمان علیه السلام، می‌تواند افکار عمومی جهان را به حکومت صلح‌آمیز منجی آخرالزمان متوجه سازد. این مراسم در قالبی ساده، ملایم و نرم و عاری از هرگونه خشونت و تعرض به دیگر فرق

اسلامی، شیعیان را امتی مقتدر و با صلابت نشان می‌دهد و نمونه عینی و بارزی از حکومت جهانی امام عصر است که در زمان ما تبلور خارجی پیدا کرده است. با استفاده از دعوت نخبگان و اندیشمندان برتر دنیا به این تجمع و تسهیل در حضور آنان می‌توان در شناساندن این تجمع قدم مؤثری برداشت.

ارزش‌ها و باورها در پرتو شرکت در آئین‌ها و مناسک تبلور عینی پیدا می‌کنند. بنابراین برای نسل جوان جذابیت دارند و سبب حضور پرشور جوانان در این نوع از آئین‌ها می‌شوند. اربعین، فرصتی برای تقویت باورها و انتقال فرهنگ‌هاست؛ بنابراین نقش روحانیت در رهبری این واقعه، بسیار اهمیت دارد.

فهرست منابع

- قرآن کریم، بر اساس ترجمه تفسیر المیزان، سیدمحمدباقر موسوی همدانی
۱. آیتی، عبدالمحمد (۱۳۸۹). تاریخ فلسفه در جهان اسلام.
  ۲. ابن طاووس، عبدالکریم بن احمد (۱۳۷۹). فرحة الغری، تهران، مرکز نشریات مکتوب.
  ۳. ابن قولویه، جعفر بن محمد (۱۳۹۰). کامل الزیارت، ترجمه سیدعلی حسینی، تهران، اندیشه مولانا.
  ۴. احمدی، حمید (۱۳۹۰). زائر یا توریست، قم، مؤسسه اندیشه و فرهنگ دینی.
  ۵. بهار، قراخانی (۱۳۸۱). یک سیستم کامل کاربردی: شامل برنامه‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی سیستم و برنامه‌های ورود اطلاعات، نشر آلفا.
  ۶. بیرو، آلن (۱۳۸۰). فرهنگ علوم اجتماعی، باقر ساروخانی، تهران، کیهان.
  ۷. ترنر، برایان (۱۹۸۲). دین چیست، ترجمه علی بهرام‌پور و حسن محدثی، تهران.
  ۸. توسلی، غلامعباس (۱۳۸۶). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، سمت.
  ۹. جعفریان، رسول (۱۳۸۹). صفویه در عرصه دین فرهنگ و سیاست، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
  ۱۰. جی سی، الکساندر (۱۳۷۳). نابرابری اجتماعی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان کلاسیک و معاصر، ترجمه محمد سیاه‌پوش و احمدرضا غروی‌زاد، تهران، معاصر.
  ۱۱. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۹۱). وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، بیروت، دار احیاء التراث العربیة.
  ۱۲. حسینی طهرانی، سیدمحمدحسین (۱۳۸۹). روح مجرد، مشهد، علامه طباطبایی.
  ۱۳. حسینی فیروزآبادی، سیدمرتضی (۱۳۹۲ق). فضائل الخمسة من الصحاح الستة، تهران، اسلامیة.
  ۱۴. دادگران، سیدمحمد (۱۳۸۹). مبانی ارتباطات جمعی، تهران، فیروزه مروارید.
  ۱۵. دورکیم، امیل (۱۳۸۳). قواعد روش در جامعه‌شناسی، ترجمه علی محمد کاردان، تهران، دانشگاه تهران.

۱۶. دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۶). لغت نامه دهخدا، تهران.
۱۷. رودنبولر، اریک دبلیو (۱۳۸۷). ارتباطات آیینی، ترجمه عبدالله گیویان و ابراهیم حقیقی، دانشگاه امام صادق.
۱۸. ریتزر، جورج (۱۳۸۰). نظریه‌های معاصر در جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علمی.
۱۹. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰). درآمدی بر دائرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران، دانشگاه تهران.
۲۰. سبحانی، جعفر (۱۳۴۹). فروغ ابدیت، تهران، کتابفروشی رشنو.
۲۱. شاه‌محمدی، عبدالرضا (۱۳۸۵). فرهنگ علوم ارتباطات، تهران، زرباف.
۲۲. شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۴۱۳). من لا یحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲۳. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان، دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم).
۲۴. فارابی، ابونصر (۱۳۵۱). زندگی و شرح حال علمی و فکری ابونصر فارابی، تهران.
۲۵. فکوهی، ناصر (۱۳۸۱). تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی، تهران، نی.
۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۵). اصول کافی، ترجمه سیدجواد مصطفوی، تهران، گلگشت.
۲۷. کوزر، لوئیس و برنارد روزنبرگ (۱۳۷۳). زندگی و اندیشه‌های بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران، نی.
۲۸. مایرز، گیل. ای (۱۳۸۳). پویایی ارتباطات انسانی، ترجمه حوا صابرآملی، دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.
۲۹. مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۴). بحار الانوار، ترجمه علی دوانی، قم، دار الکتب الاسلامیه شیخ محمد آخوندی.
۳۰. محرمی، غلامحسین (۱۳۸۸). تاریخ تشیع از آغاز غیبت صغری، قم، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
۳۱. محسنیان راد، مهدی (۱۳۸۷). ارتباط‌شناسی، تهران، سروش.

۳۲. محمدی، مجید (۱۳۷۹). نظام‌های اخلاقی در اسلام و ایران، تهران، کویر.
۳۳. معتمدنژاد، کاظم (۱۳۵۶). روش تحقیق در محتوی مطبوعات، تهران.
۳۴. معین، محمد (۱۳۶۴). فرهنگ لغت فارسی، تهران، سپهر.
۳۵. مقام معظم رهبری، حدیث ولایت، تهران، سازمان مدارك فرهنگ انقلاب اسلامی، ۱۳۷۷.
۳۶. مك كوايل، دنيس (۱۳۸۲). درآمدی بر نظریه‌های ارتباطات جمعی، ترجمه پرویز اجلائی، تهران، نشر مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه.
۳۷. موسوی بجنوردی، محمد کاظم (۱۳۵۴). دانشنامه ایران، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
۳۸. مهدی، نوید (۱۳۷۵). فرهنگ و مقاومت فرهنگی، تهران، نی.
۳۹. مهدی‌زاده، محمد (۱۳۸۸). نظریه‌های رسانه، اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، همشهری.
۴۰. نوری، حسین بن محمد تقی (۱۳۷۵). مستدرک الوسائل، تحقیق موسسه آل البيت عليه السلام لاحیاء التراث، قم.
۴۱. هاجستن، برنت فرنسیس (۱۳۸۲). باغ راز، ترجمه شهلا ارژنگ، تهران، نشر مرداد.
۴۲. همیلتون، ملکلم (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، تیان.
۴۳. هینز، جانف آر (۱۳۸۵). فرهنگ ادیان جهان، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.